

II

Af HENRY GRÜNBAUM*

Det væsentlige i begrebet indkomspolitik.

Hvis der skal være noget nyt i begrebet indkomspolitik, må det vel være dette, at det er udviklingen i samtlige indkomster og ikke kun lønindkomsterne, man skal interessere sig for. Og det kan ikke være afgørende, om denne interesse giver sig udtryk i direkte indgreb over for den primære indkomstdannelse i produktionsleddene, eller man søger den ønskede udvikling i indkomsterne opnået mere indirekte ved hjælp af f.eks. penge- eller finanspolitikken eller en kombination med andre sider af den økonomiske politik. Det synes ikke hensigtsmæssigt at reservere begrebet indkomspolitik alene for de direkte indgreb, og der bør derfor heller ikke sættes lighedstegn mellem indkomspolitik og den såkaldte helhedsløsning fra foråret 1963, som ganske vist var et betydningsfuldt og særdeles nyttigt forsøg på i en bestemt situation at realisere det væsentlige i tanken om en indkomspolitik, nemlig at der ikke kun skulle gribes ind over for hovedorganisationernes lønfastsættelse, men samtidig over for øvrige private og offentlige lønfastsættelser og endvidere over for avancer og andre indkomster.

Helhedsløsningen var iøvrigt en alvorlig advarsel til Dansk Arbejdsgiverforening, et varsko om, at den traditionelle nej-politik må ophøre, og skulle helhedsløsningen have medført, at der fremover bliver mulighed for en mere fornuftbetonet forhandling mellem de to hovedorganisationer på arbejdsmarkedet, har den haft en yderligere god virkning.

Opfattelsen af begrebet indkomspolitik som en politik, der omfatter udviklingen i samtlige indkomster og ikke blot i løndannelsen, og som ikke nødvendigvis behøver at reserveres for direkte indgreb i den primære indkomstdannelse, er da også den, der er kommet til udtryk i OECD-rapporten om indkomspolitik¹, som iøvrigt lægger vægt på frivillig medvirken fra arbejdsmarkedets parter og i den forbindelse understreger betydningen af, at en indkomspolitik ikke ensidigt er rettet imod lønindtægterne, men også inddrager alle øvrige indkomster, herunder avancerne.

Det væsentlige ved en indkomspolitik er altså ikke, at myndighederne griber ind i overenskomstforhandlingerne, men at alle ansvarlige parter nu erkender, at man ikke kan opretholde den ensidige og altfor forenklede påstand om, at det alene er i lønudviklingen, man må søge årsagen til inflation og valutavanskeligheder. Erkender man dette, skulle der være grundlag

* Økonomisk medarbejder i Dansk Arbejdsmands og Specialarbejder Forbund, redaktør, cand. polit.

1. OECD, *Policies for Price Stability*, november 1962.

II

Af HENRY GRÜNBAUM*

Det væsentlige i begrebet indkomspolitik.

Hvis der skal være noget nyt i begrebet indkomspolitik, må det vel være dette, at det er udviklingen i samtlige indkomster og ikke kun lønindkomsterne, man skal interessere sig for. Og det kan ikke være afgørende, om denne interesse giver sig udtryk i direkte indgreb over for den primære indkomstdannelse i produktionsleddene, eller man søger den ønskede udvikling i indkomsterne opnået mere indirekte ved hjælp af f.eks. penge- eller finanspolitikken eller en kombination med andre sider af den økonomiske politik. Det synes ikke hensigtsmæssigt at reservere begrebet indkomspolitik alene for de direkte indgreb, og der bør derfor heller ikke sættes lighedstegn mellem indkomspolitik og den såkaldte helhedsløsning fra foråret 1963, som ganske vist var et betydningsfuldt og særdeles nyttigt forsøg på i en bestemt situation at realisere det væsentlige i tanken om en indkomspolitik, nemlig at der ikke kun skulle gribes ind over for hovedorganisationernes lønfastsættelse, men samtidig over for øvrige private og offentlige lønfastsættelser og endvidere over for avancer og andre indkomster.

Helhedsløsningen var iøvrigt en alvorlig advarsel til Dansk Arbejdsgiverforening, et varsko om, at den traditionelle nej-politik må ophøre, og skulle helhedsløsningen have medført, at der fremover bliver mulighed for en mere fornuftbetonet forhandling mellem de to hovedorganisationer på arbejdsmarkedet, har den haft en yderligere god virkning.

Opfattelsen af begrebet indkomspolitik som en politik, der omfatter udviklingen i samtlige indkomster og ikke blot i løndannelsen, og som ikke nødvendigvis behøver at reserveres for direkte indgreb i den primære indkomstdannelse, er da også den, der er kommet til udtryk i OECD-rapporten om indkomspolitik¹, som iøvrigt lægger vægt på frivillig medvirken fra arbejdsmarkedets parter og i den forbindelse understreger betydningen af, at en indkomspolitik ikke ensidigt er rettet imod lønindtægterne, men også inddrager alle øvrige indkomster, herunder avancerne.

Det væsentlige ved en indkomspolitik er altså ikke, at myndighederne griber ind i overenskomstforhandlingerne, men at alle ansvarlige parter nu erkender, at man ikke kan opretholde den ensidige og altfor forenklede påstand om, at det alene er i lønudviklingen, man må søge årsagen til inflation og valutavanskeligheder. Erkender man dette, skulle der være grundlag

* Økonomisk medarbejder i Dansk Arbejdsmands og Specialarbejder Forbund, redaktør, cand. polit.

1. OECD, *Policies for Price Stability*, november 1962.

for en mere frugtbar drøftelse af alle de forskellige sider af den økonomiske sammenhæng – herunder også lønfastsættelsen – som har betydning for den økonomiske udvikling og for opnåelse af de alment anerkendte mål for den økonomiske politik: opretholdelse af fuld beskæftigelse og en økonomisk vækst, der giver højere levestandard uden al for megen stigning i prisniveauet. Heri indgår naturligvis også, at alvorlige valutavanskeligheder må undgås, da de netop – som erfaringen viser – vil medføre indgreb, der skader beskæftigelsen.

Avancerne må med.

Ønsker man fagbevægelsens positive medvirken i en indkomstpolitik, er det derfor ikke heldigt, at man – som det også sker hos Arne Lund – fortsat afviser tanken om kontrol med avancerne.

Fra fagbevægelsen har man aldrig påstået, at lønudviklingen var uden betydning for prisudviklingen. Lønfastsættelsen spiller naturligvis en rolle, men ikke en solo-rolle. Hvis prisdannelsen på varemarkedet virkelig foregik efter den effektive priskonkurrencens spilleregler, således at producenten og varesælgeren altid kun fik en pris, der netop svarede til omkostningerne plus en ved efterspørgslen og konkurrencen residualt bestemt avance, kunne man vel fra fagbevægelsen give afkald på en særlig kontrol med avancerne, men således er tilstanden jo ikke. Der foregår i vidt omfang en mere eller mindre monopolpræget prifsættelse på varemarkedet, og derfor må der kontrol til. Avancerne er meget ofte *prisbestemmende* og ikke, som Arne Lund åbenbart går ud fra, overvejende prisbestemte eller residuale, den rest, der bliver tilbage, når markedsprisen er opnået og omkostninger afholdt. Producenten og sælgeren har ofte en bestemt »aflønning«, man på forhånd indkalkulerer i prisen. Man har et »lønkrav«, og hvor f.eks. avancerne ansættes som en bestemt procent af omkostningerne, har man desuden for avancerne en »pristalsregulering«, som siger spar to til alt, hvad man ellers kender af pristalsregulering for lønindkomsterne.

At priserne i disse monopolprægede tilfælde i særlig grad netop vil følge lønudviklingen, er efter fagbevægelsens opfattelse ikke noget godt argument for, at man så alene behøver at interessere sig for lønfastsættelsen og ikke for avancerne. Lønmodtagerne og deres organisationer må altid interessere sig for at opnå højst mulig realløn, og kan derfor ikke være interesseret i, at en given pengelønsforhøjelse fører til en mindre reallønstigning end ellers opnåelig. Heller ikke efter et mere almindeligt samfundsøkonomisk hensyn (valutabalace, beskæftigelse, prisstabilitet) kan det være rigtigt at opretholde synspunktet om, at man i spørgsmålet løn og avance alene behøver at se på lønudviklingen. Når man erindrer, at en stor del af prisdannelsen uden for de egentlige monopolområder foregår på det såkaldte *grå område*, der ligger mellem monopollet og den effektive, fri kon-

kurrence, skulle det synes uden for enhver diskussion i dag, at der fra samfundets side må sikres en sådan kontrol med prisdannelsen på disse områder, at der opnås en for forbrugeren, herunder lønmodtageren, rimelig prisdannelse.

Noget andet er, at et permanent stop for avancerne ikke er hensigtsmæssigt. Der er ikke tvivl om, at loven om avancementstop var et nyttigt led i helhedsløsningen. Den forhindrede sikkert visse prisforhøjelser, men på længere sigt er loven om indseende med priser og avancer at foretrække – også set fra lønmodtagernes synspunkt, idet en fastlåsning af avancerne over en længere periode efter al erfaring vil komme til at virke som en prisaftale. Kan den enkelte producent eller sælger under fri konkurrence opnå højere avance end andre, og måske endda sælge varen billigere, bør han have adgang dertil. Ellers stopper man fremskridtet.

Forholdet mellem løn og avance.

Uden at benytte selve ordet indkomstpolitik har fagbevægelsen i virkeligheden forlængst krævet en sådan gennemført. For mit eget vedkommende var jeg inde på tanken om en indkomstpolitik allerede i 1946 (med baggrund i lønmodtagernes bitre erfaringer under krigen) i bogen »*Pristal og lønninger*«. Det hedder her bl.a.:

»Den moderne fagbevægelse ser ikke ensidigt på pengelønnen. Afgørende er, hvad arbejderne kan få af reale goder. Det hjælper ikke arbejderne, at lønnen stiger 10 pct., hvis priserne også stiger 10 pct. Men den moderne fagbevægelse vil på den anden side heller ikke lade sig spise af med talemåder og generelle udsagn. Tiden må nu være inde til en sådan udvidelse af den økonomiske statistik, at der bliver mulighed for en virkelig klarlægning af produktivitetens og nationalindkomstens udvikling. Den moderne løn- og indkomstpolitik må stille krav om en bedre statistik over nationalindkomstens fordeling såvel på de forskellige befolkningsgrupper som på indtægtsarter, således at en mere konkret vurdering kan foretages. Det er ikke pristallet, men derimod produktionsudviklingen, der på længere sigt må være rettesnor for lønpolitikken«.

Det er altså ikke fra fagbevægelsen, det har manglet på forståelse for en politik med økonomisk sammenhæng og samordning, men den mødte ikke tilsvarende forståelse fra anden side. Man blev ved med at tale ensidigt om lønfastsættelsen som det store onde i dansk økonomisk politik, og da var det ikke så mærkeligt, at de førende folk i fagbevægelsen stillede sig noget skeptisk over for den megen snak om økonomisk samordning, som i realiteten gik ud på en kontrol alene med løndannelsen. Det må vel siges, at der også i dag indenfor fagbevægelsen eksisterer en vis skepsis over for en indkomstpolitik, man ikke kender. Mange frygter, at den skal blive brugt

ensidigt mod lønningerne. Derfor var det for så vidt en god ting, at helheds-løsningen blev gennemført i samarbejde med fagbevægelsen.

I et samfund, hvor organisationerne på arbejdsmarkedet har en ikke uvæsentlig indflydelse på lønudviklingen (selv om denne indflydelse ofte overvurderes, hvad lønglidningen viser), går det ikke an at se bort fra de motiver, der ligger bag deres politik.

Der kan i virkeligheden ikke for de moderne, vestlige samfund opstilles en rationel teori for prisudviklingen uden hensyntagen til forholdet mellem løn og profit. Så længe lønmodtagerne ikke føler sig overbeviste om, at profitterne – avancerne – er rimelige, og at lønmodtagerne opnår deres rimelige del af nationalindkomsten, vil man heller ikke kunne vente, at lønmodtagernes organisationer skal vise tilbageholdenhed – særlig når man rent faktisk kan konstatere, som f.eks. for perioden 1955-62, at virksomhedernes fortjenester er steget væsentligt mere end lønningerne, 88 pct. mod 68 pct.

Forholdet mellem løn og avance kan ikke holdes uden for en alvorlig drøftelse af mulighederne for at føre en økonomisk politik, der giver mindre prisstigning. Også dette synspunkt er fremhævet i den foran omtalte lille bog fra 1946, hvor det bl.a. siges, at *»forudsætningen for en stabilisering af omkostningsniveauet er, at der holdes et rimeligt forhold mellem lønninger og priser, d.v.s. at avancerne må holdes på et niveau, så lønmodtagerne kan få deres rimelige andel af socialproduktet. Dette »politiske« moment i løn- og prispolitikken må ikke undervurderes. Det er blåøjet naivitet at føre diskussionen om lønpolitikken uden samtidig at tage de andre befolkningsgruppers indtjening med i vurderingen«.*

Udtalelsen kan udmærket tåle at gentages i dag, men det er dog glædeligt at konstatere den udvikling, der er foregået i den internationale diskussion om inflationsproblemet siden dengang. Der er nu langt større forståelse for disse synspunkter blandt de økonomer, der i praksis og teori har arbejdet med disse spørgsmål. I den forbindelse kan anføres, hvad det udvalg siger, der har udarbejdet OECD-rapporten om indkomstpolitik, og som er fremhævet af fhv. finansminister, generalsekretæren for OECD *Thorkil Kristensen* i forordet til rapporten, at *»en indkomstpolitik, der skal have succes i vor type af samfund, må opnå sin endelige godkendelse gennem forståelse og medarbejde fra alle, der er omfattet af denne politik«.*

Hvis man ønsker, at fagbevægelsen skal acceptere en økonomisk samordning, må man også fra anden side acceptere, at *deres* indkomster kommer til at indgå i en samordnet, økonomisk politik.

Politikernes ansvar.

Ganske uden hensyn til den internationale debat om indkomstpolitik var der her i landet efter »indkomstexplosionen« i 1961 fremkommet krav

fra fagbevægelsen om, at man fik hånd i hanke med de øvrige indkomster – såvel lønindkomster som andre indkomster. Der var i fagbevægelsen, og med rette, stor bitterhed over udviklingen, og jeg er ikke uenig med direktør Arne Lund i, at politikerne har et væsentligt ansvar for denne udvikling. I det hele taget gælder det jo – som ofte fremhævet – at de lønftaler, hovedorganisationerne gennem en årrække har indgået, er så beskedne, at det i hvert fald ikke kan være disse, der har undermineret dansk økonomi. På den anden side vil jeg gerne understrege, at en ekspansiv, økonomisk politik var nødvendig, og da den blev mulig med det bedre bytteforhold, var det også rigtigt, at ekspansionen understøttedes. Fejlen lå først og fremmest i skattelettelserne og den for store pengeudpumpning til landbrugsstøtten, ikke i pengepolitikken. Endvidere var det uheldigt, at man i 1958 ophævede kontrollen med huslejen i det private nybyggeri. Det gav inden for et væsentligt område en voldsom *profitinflation*, som uden tvivl var stærkt medvirkende til lønglidningen. Liberaliserer man for profittens vedkommende på et område med latent overefterspørgsel, kan det vel iøvrigt ikke undre, at også bygningsarbejderne ønsker del i gevinsten.

Folketinget har ikke ligefrem brilleret med hensyn til at føre en fast, økonomisk politik. Den noksombekendte zig-zag-kurs har præget billedet.

Der skal dog ikke fra min side, og slet ikke som økonom i fagbevægelsen, lyde nogen anklage mod regeringen, fordi den som helhed har ført en ekspansiv politik, der for første gang i mange år fik bragt os frem til den fulde beskæftigelse, tværtimod. Det var på høje tid. Men man skulle ikke have bøjet sig for de usaglige krav om skattelettelser.

Fuld beskæftigelse og indkomspolitik.

Opnåelse af den høje beskæftigelse er en væsentlig grund til, at der inden for fagbevægelsen i dag er større lydhørhed over for en samordnet, økonomisk politik. Det store gode – den fulde beskæftigelse – værdsættes naturligvis ikke mindst inden for Dansk Arbejdsmands og Specialarbejder Forbund, hvis medlemmer har lidt meget under arbejdsløsheden (og stadig gør det i visse dele af landet). Den fulde beskæftigelse har ikke alene medført bedre kår for titusinder af lønmodtagere og deres familier, men har som kendt også haft den virkning, at der er blevet bedre og flere muligheder for ude på virksomhederne at få hævet lønningerne, enten individuelt eller kollektivt, ofte i forbindelse med indførelse af nye lønsystemer med produktionspræmier, bonusordninger o. lign. inden for tidlønsområder, hvor det ellers har været vanskeligt at få tillæg til lønningerne. En vis ikke nærmere kendt del af den såkaldte lønglidning er just udtryk for denne positive udvikling ude på arbejdspladserne.

Men det forstås nu også af mange inden for fagbevægelsen, at den gode beskæftigelse ikke er noget, der kommer af sig selv, og at det er nødven-

dig for at sikre beskæftigelsens opretholdelse, at regeringen har mulighed for at føre en smidig, økonomisk politik, som kan betyde, at der pålægges befolkningen visse byrder, når den samlede købekraft er blevet for stor. Som eksempel kan nævnes, at hovedbestyrelsen for Dansk Arbejdsmands og Specialarbejder Forbund principielt godkendte Omsen, selv om man ikke godkendte, at den efter behandlingen i Folketinget blev lagt i engrosleddet, og heller ikke kunne godkende den forhøjelse af fødevarepriserne, der gennemførtes i forbindelse med omsforliget. Men selve dette, at regeringen fik mulighed for at inddrage en vis del af købekraften, gik man ind for ud fra den betragtning, at når vi forlanger ført en politik for fuld beskæftigelse, da må man også fra fagbevægelsen i visse situationer kunne tage deraf følgende begrænsede byrder på sig. Ingen kan jo med rimelighed forvente, at en politik for fuld beskæftigelse i et ikke-planøkonomisk samfund kan gennemføres således, at man kan balancere præcis på strengen. Der kan opstå såvel under- som overefterspørgsel, og det må regeringen have mulighed for at gribe regulerende ind overfor.

Heller ikke kan fagbevægelsen være interesseret i, at man får bragt vort pris- og omkostningsniveau op over, hvad der valutamæssigt er dækning for, således at en kontraktiv, økonomisk politik med renteforhøjelse, finanspolitiske indgreb og måske indgreb over for byggeri m. m. må gennemføres til skade for beskæftigelsen.

Man skulle vel nu efter årene med den gode beskæftigelse have en bedre mulighed for at få disse problemer drøftet på saglig vis. Men det kræver netop, at der skabes et grundlag for en sådan drøftelse, det vil sige, at det nødvendige talmateriale må på bordet, og at man får fjernet fagbevægelsens ikke ubegrundede mistanke om, at det kun er lønningerne, man er ude efter. Også derfor må der føres indkomstpolitik. Man må i givet fald have udviklingen i alle indkomster med i billedet – ikke kun lønningerne. En aktiv og tidsvarende lønpolitik må tage hensyn til den økonomiske sammenhæng. Og det tror jeg, fagbevægelsen i dag er helt klar over.

En indkomstpolitik kan da i høj grad støttes på liberale midler. Hvorfor skulle man ikke benytte dem, hvor det er hensigtsmæssigt. Liberaliseringen af udenrigshandelen har der en overgang været stærk aversion imod fra fagbevægelsen, men også på dette område kan man vist sige, at der i dag er forståelse for, at en friere udenrigshandel – såfremt beskæftigelsen iøvrigt kan holdes – er til fordel for lønmodtageren derigennem, at den øgede konkurrence udefra hjælper med til at holde priserne nede og dermed forhindrer, at en forhøjelse af pengelønnen overvælttes på priserne.

I det hele taget gælder det, at en aktiv og positiv lønpolitik under fuld beskæftigelse kan og bør støttes af priskonkurrencen. Effektiv priskonkurrence er bedre end priskontrol. Derfor går fagbevægelsen i dag også ind for en friere konkurrence i detailhandelen (næringsloven) og i byggeriet (licii-

tationsordningen). Friere konkurrence kan være en god støtte for en indkomspolitik, der søger at sikre fuld beskæftigelse og økonomisk vækst med mindst mulig pris- og omkostningsstigning.

Produktivitet og løn.

Det er ofte hævdet, at en lønstigning må ligge inden for rammen af produktivitsfremgangen, hvis priserne ikke skal stige, men dels er det faktisk svært at måle produktivitsændringer, dels må vi fra fagbevægelsen have lov at pege på, at et pres opad på lønningerne ikke sjældent i sig selv kan være årsag til, at der i virksomheden gennemføres produktivitsforbedringer, tages bedre teknik i anvendelse, gennemføres store eller små rationaliseringer o.s.v. Det er den såkaldte *gode cirkel*, der efter vor opfattelse er mere virksom, end mange økonomer er tilbøjelige til at mene, når de forudsætter, at virksomhederne altid gennemfører deres produktion på den mest rationelle og økonomiske måde. Dette er ikke rigtigt – konservatismen og en vis dovenskab stikker dybt i os alle. Iøvrigt vil en højere løn som regel gøre det mere økonomisk at tage bedre teknik i anvendelse. Den *dynamiske* faktor i samspillet mellem løn, profit og teknik må ikke glemmes, og fagbevægelsens lønpolitik kan være et særdeles positivt element i produktionsudviklingen. F.eks. ville den største tjeneste, man kunne gøre u-landene, sikkert være hurtigst muligt at opbygge en stærk fagbevægelse i disse lande. Der indføres ikke moderne teknik, når en arbejder kan fås for 50 øre om dagen.

Staten og lønfastsættelsen.

Som nævnt kan der ikke sættes lighedstegn mellem indkomspolitik og helhedsløsning, og det bør nok være en undtagelse, at det offentlige griber ind i lønfastsættelsen. Jeg er dog ikke enig med Arne Lund i, at man ved helhedsløsningen tilsigtede at forhindre LO og Arbejdsgiverforeningen i at indgå aftale med hinanden. Kernen i helhedsløsningen var ikke at hindre en sådan aftale i at blive sluttet, men tværtimod at sikre grundlaget for en rimelig aftale. Det var en ramme, der blev lagt, og indgrebet var for lønningernes vedkommende mindre end f.eks. ophøjelse af et forkastet mæglingsforslag til lov.

Set fra fagbevægelsens side satte Arbejdsgiverforeningen sig selv ud af spillet gennem en for stædig fastholden af et umuligt standpunkt. Arbejdsgiverforeningen har gennem årene tildelt sig selv rollen som den tapre vogter af dansk økonomi. »Når ingen andre vil, må vi jo gøre det«, har man åbenbart ment og undertiden sagt. Spørgsmålet er, om man ikke gør ondt værre ved denne stejle holdning. Det kan dog ikke være rimeligt at opstille så snævre rammer for, hvad man vil gå med til i en overenskomstsituation, at man derved afskærer sig selv fra muligheden for at slutte et rimeligt for-

lig med LO. De fleste økonomer vil sikkert være enige i, at der ikke er noget fornuftigt forhold mellem de meget beskedne lønrammer, inden for hvilke man sædvanligt søger de store overenskomstsituationer afsluttet, og så den faktiske lønbevægelse ude på arbejdspladserne.

For begge parter gælder det, at de mange år med statsindgreb i overenskomstsituationerne utvivlsomt har medført en vis flugt fra ansvaret og måske ligefrem en spekulation i sådanne indgreb. Når staten alligevel griber ind, hvorfor så ikke holde stejlt hver på sit? Det giver dog det relativt bedste udgangspunkt, hvis indgrebet kommer, vil man meget nærliggende ræsonnere. Og så bliver det svært at nå til enighed. Nej, lad organisationerne forhandle under fuldt ansvar for resultatet, også selv om der bliver arbejdskamp. Det bliver ingen hverdagsforeteelse, dertil er en kamp for dyr – for begge parter. Eksisterer muligheden for en arbejdskamp ikke som en virkelig realitet, da opnås der heller ikke et realistisk grundlag for parternes stillingtagen til, om man i givet fald vil acceptere en vis lønændring.

Helhedsløsningens beløbsramme på ca. 3,5 pct. for en toårig overenskomstperiode kan på ingen måde betegnes som ødselhed. I Sverige har man gennem en lang årrække sluttet aftaler, der indebar en *årlig* ajourføring af overenskomsterne med 3-3,5 pct., og det er sket uden statsindgreb.

Den solidariske lønpolitik.

De fleste i fagbevægelsen ønsker at fastholde den solidariske lønpolitik, og en sådan må vel også siges at være et naturligt led i en indkomstpolitik. Der er nemlig erfaringsmæssigt en del grupper, som selv under fuld beskæftigelse – eller vel især under fuld beskæftigelse – ikke får del i lønglidingen, og disse grupper må det være fagbevægelsens opgave at hjælpe. Det kan passende ske, når overenskomsterne skal ændres, altså ved de såkaldte overenskomstsituationer, og det sker mest hensigtsmæssigt gennem tilpasning af de overenskomstmæssige satser, minimalløns- og normallønssatser samt faste akkordprislister, således som krævet af Dansk Arbejdsmands- og Specialarbejder Forbund, hvorimod særlige lavtlønstillæg i form af skaltillæg o. lign., som Arbejdsgiverforeningen har været tilhænger af, bør undgås som stridende mod en moderne lønpolitik. En sådan bør tværtimod i højere grad bygge på kvalifikationstillæg, eventuelt udbygget i takt med den uddannelse af specialarbejdere, der nu er styrket ved uddannelsesloven af 1960. Det er iøvrigt ikke klog politik gennem en årrække at forhindre en tilpasning af de overenskomstmæssige satser, så disse – således som det desværre er sket på en del områder som følge af Arbejdsgiverforeningens fejlagtige nej-politik – kommer helt ud af niveau med den faktiske lønudvikling.

I det hele taget ville det være hensigtsmæssigt, om Arbejdsgiverforeningen opgav noget af den strenge centralisering af lønfastsættelsen ved over-

enskomstfornyelserne. Der bør være større adgang for underorganisationerne til at ordne deres egne forhold, og det kunne formentlig ske, hvis man gik over til ved hovedorganisationsaftalerne at fastlægge den økonomiske ramme, inden for hvilken ændringerne skulle ske, og så overlod til de enkelte forbund og deres modstående arbejdsgiverorganisationer at lægge pengene, hvor man fandt det bedst, altså en *rammeaftale* efter svensk mønster, hvilket ikke udelukker, at der samtidig kan træffes aftale om såkaldte *generelle* spørgsmål og tages særligt hensyn til de svagere stillede grupper, således som det også er sket flere gange i Sverige.

Kunne der derefter ikke opnås enighed i underorganisationerne, ville det måske være en udvej at give adgang til en slags faglig voldgift, en overenskomstvoldgift, om disse særlige spørgsmål, der vedrører selve fordelingen af rammebeløbet inden for det enkelte område.

Afsluttende bemærkninger.

Det er et fremskridt ved drøftelsen af problemerne omkring fuld beskæftigelse, økonomisk vækst og prisudvikling, at man nu på såvel internationalt plan som her i landet er begyndt at tale om en indkomstpolitik, selv om det endnu ikke er ganske klart, hvor meget eller hvor lidt man skal lægge i dette nye begreb. Så meget står dog fast, at det drejer sig om en styring af udviklingen i den samlede pengeindkomst i samfundet i forhold til produktionsudviklingen og endvidere om fordelingen af den samlede indkomstforøgelse mellem de forskellige indkomstarter og indkomstgrupper. Det er væsentligt, at man herved har forladt den ensidige og stærkt forenkede påstand om, at prisudviklingen er bestemt alene af lønudviklingen, og det er næppe hensigtsmæssigt at reservere begrebet indkomstpolitik til kun at omfatte direkte indgreb i den primære indkomstdannelse. Alle sider af økonomisk politik, der påvirker udviklingen i den totale indkomst og dennes fordeling, må strengt taget med i vurderingen af, hvilken konkret politik, der bør føres i en given situation og på længere sigt. En indkomstpolitik må således også omfatte spørgsmålet om landbrugets strukturalisering, da denne er af væsentlig betydning for både den samlede indkomstudvikling og indkomstfordeling.

Det økonomiske råd og dets formandsskab vil – heri er jeg enig med Arne Lund – kunne gøre en nyttig indsats som forum for drøftelse og ved fremlæggelse af formandsskabets rapporter. Afgørende er, at man forlader den noget hysteriske behandling, der hidtil her i landet er givet lønproblemet, og finder frem til en fornuftig drøftelse af dette meget vigtige spørgsmål som led i en mere omfattende samlet indkomstpolitik, der hverken må have økonomisk eller social slagside, hvis den skal accepteres af fagbevægelsen.

I den efterfølgende diskussion deltog bl.a. redaktør, cand. polit. Harald R. Martinsen og lektor ved Aarhus Universitet, cand. oecon. Karsten Laursen. Redaktionen har bedt Harald R. Martinsen og Karsten Laursen sammenfatte nogle af de af dem fremførte synspunkter:

Harald R. Martinsen: Der er umiddelbart intet at indvende imod arbejder- og arbejdsgiverorganisationernes fælles krav om at få lov til, uforstyrret af samfundets indblanding, at føre forhandlingerne om arbejdsbetingelserne igennem til den bitre eller glade ende, d.v.s. enten til fred eller krig – og til evt. at køre en krig igennem til en fredsslutning kommer.

Det er logisk, at forhandlingerne om en kontrakt som baggrund må have muligheden for ikke at indgå kontrakten. Det er utvivlsomt også heldigt for en nøgtern bedømmelse fra begge parter side af en kontrakts indhold, at den betydelige omkostning, som en arbejdskonflikt betyder for begge sider, er til stede. Strejke og lockout er derfor både en naturlig udløsning af en umulig forhandlingssituation og et effektivt pressionsmiddel – forøvrigt både overfor modparten og overfor ens egne.

Der er dog en svaghed i denne betragtning. Det er den, at begge parter ikke alene selv holder op med at arbejde. De hindrer også andre i det. Strejker sømændene eller de lockoutede, må udenlandske skibe ikke komme hertil og hente vore landbrugsprodukter. Så nægter havnearbejderne at lade dem. Og prøver landmændene selv på at få deres varer af sted – hvad de i og for sig har en legal ret til – så bliver der spektakler.

De to parter krig er derfor ikke blot deres egen krig. Der er i enhver konflikt en trediestand, der bliver berørt. Dette er en følge af, at de økonomiske forbindelser i et samfund som vort spinder os alle ind i et edderkoppennet, hvor rystelser et sted forplanter sig til hele nettet.

Denne trediestand er, uanset den enkeltes politiske tilhørsforhold, en pressionsgruppe, der er langt talrigere end de to kæmpende grupper. Og trediestand vil ikke – og har længe ikke villet – finde sig i at skulle lide tab og ulemper, fordi to store grupper i samfundet ikke kan enes. Derfor er forhindringen af eller standsningen af arbejdskonflikter en af de populæreste handlinger, statsmagten kan foretage sig. Ingen regering, der er ved sine fulde fem, vil lade en storkonflikt, der berører hele samfundets økonomi, løbe til den bitre ende.

Der er mange andre grunde, der fra en regerings synspunkt kan gøre det hensigtsmæssigt at standse en konflikt. Men hensynet til trediestands afgjorte uvilje imod at komme til at lide ret meget under en konflikt er politisk helt afgørende. Den er trusel om færre stemmer, dersom man ikke standser konflikten, og den er et løfte om flere, dersom man standser den. Det er derfor ligegyldigt, hvor godt og rigtigt et forsvar, der kan føres for konfliktretten. Dens dage er talte, fordi trediestand ikke vil finde sig i at være prügelnabe for, hvad den uden nuancer opfatter som de to parter uforstand og ufredelighed.

Karsten Laursen: Et grundsynspunkt i diskussionen om indkomspolitikken er, at lønnen indtager en fra profitten væsensforskellig placering i den økonomiske mekanisme. Mens lønnen er kontraktbestemt, fremkommer profitten som et residual mellem omsætning og omkostninger. Heraf følger, at såfremt lønnen er under kontrol, vil også profitten være bestemt med forbehold af de udsving, som er nødvendige for allokeringsprocessen i en ikke stationær økonomi. Af denne sammenhæng drages den konklusion, at indkomspolitik må være lønkontrol.

Imidlertid svarer konklusionen ikke til sine præmisser. Thi hvis lønfastsættelsen skete under tilstrækkeligt hensyn til beskæftigelsen ligesom prisfastsættelsen under hensyn til afsætningen, kunne man i en lukket økonomi med samme ret vælge priserne som handlingsparameter i en indkomspolitik. Det er velkendt, at ligevægt er forenelig med arbejdsløshed, men uanset om der føres løn- eller prispolitik, vil fuld beskæftigelse kunne tilvejebringes. I en åben økonomi med faste vekselkurser er priserne imidlertid i alt væsentligt bestemt i udlandet, og under de givne forudsætninger har en indkomspolitik derfor ingen mening.

Tyder imidlertid erfaringen på, at lønningerne ikke i tilstrækkelig grad følger trenden i den udenlandske lønudvikling, må indkomspolitik være identisk med lønkontrol. Ikke fordi lønsatserne er kontraktbestemte, men fordi reallønnen, af hvilken beskæftigelsen afhænger – med faste vekselkurser påvirkes af ændringer i forholdet mellem de indenlandske og de udenlandske pengelønninger.

For at undgå indgreb i tilpasningen på arbejdsmarkedet kunne lønpolitikken passende reduceres til en kontrol med, at lønnen i et område med arbejdsløshed forblev uændret eller dog steg lidt langsommere end lønnen i udlandet, mens andre lønninger tillades at tilpasse sig gennem lønglidning.

Alternativt kunne vekselkursen tilpasses.